

УДК 635.9:338.5

© 2017

В.М. Єжов,
академік НААН,
доктор технічних наук

Інститут
садівництва НААН

О.В. Піщенко,
кандидат сільсько-
господарських наук

О.П. Литовченко

Прилуцька дослідна
станція Інституту
садівництва НААН

ТЕХНОЛОГІЧНІ Й ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ ЗРОСТАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ВИРОБНИЦТВА ДЕКОРАТИВНИХ КУЛЬТУР

Мета. Оцінити перспективи зростання виробництва декоративних культур на основі аналізу технологічних та економічних передумов. **Методи.** Створення та аналіз бази даних щодо економіки виробництва та цін ринку, конкурентоспроможності продукції. **Польові та лабораторні методи селекції декоративних рослин.** **Результати.** Використання сучасних технологій виробництва поряд з різким зростанням цін імпорту забезпечило нижчу або однакову ціну вітчизняної продукції та її конкурентоспроможність. **Висновки.** Використання сучасних технологій та позитивна кон'юнктура ринку зумовлюють економічну доцільність власного виробництва більшості декоративних культур і відкривають можливості їх експорту.

Ключові слова: декоративні культури, технології, собівартість, ціни, експорт.

У вітчизняному виробництві декоративних культур за останні 30 років відбулися докорінні зміни, зумовлені відповідною трансформацією форм підпорядкування, власності, організації процесу та його технологічного супроводження. Як наслідок, вже на початку XXI ст. у країні сформувався по суті нове виробництво, яке на відміну від попередніх суб'єктів комунальної власності спиралося в основному на приватний капітал і зарубіжні технології. Однак на початковий відчутний розвиток цього сегмента аграрного комплексу серйозно вплинули економічні кризи 2008–2009 та 2014–2015 рр. Аналіз останньої свідчить, що поряд з її негативними наслідками має місце і певний позитив, зумовлений різким падінням імпорту декоративних рослин з можливим зростанням власного виробництва [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стислий перегляд наявної інформації щодо декоративних рослин дає змогу зробити висновок, що в технологічному аспекті їх виробництво за останні роки змінилося докорінно. Більшість декоративних дерев і кущів наразі вирощують замість відкритого

ґрунту у контейнерах, що дає певні переваги як технологічного, так і економічного характеру і дає можливість за 7–8 років створити на відносно малих площах потужне виробництво з мільйонними прибутками. Застарілі збиткові тепличні комплекси замінюють меншими за площею (до 500 м²), але економішними за опаленням, з регулюванням температури, вологи, активним використанням касет і контейнерів. Для підвищення ефективності розмноження рослин активно використовують регулятори росту [2, 3] та вкорінення рослин, суперабсорбенти — подовжувачі оптимальної вологості субстрату [4, 5]; все частіше практикується і мікроклональне розмноження [6, 7]. Комплексне використання цих заходів відображається на економічному складнику. Наприклад, завдяки використанню касет і контейнерів для вирощування саджанців ялівців з подальшим дорощуванням у відкритому ґрунті собівартість готової продукції знижується на 13% [8], а завдяки використанню мікроклонального розмноження для одержання рослин глоду з подальшим дорощуванням — на 15% [9]. Та кінцеву вартість

декоративних рослин у підсумку регулює ринок з його головними чинниками «попит—пропозиція». Зокрема (для прикладу) у Москві та області у 2013 р. ціни на трав'янисті багаторічні культури коливалися від 1,5 до 13 €, хвойні кущі — 8–120, листяні дерева — 150–450 та на крупноміри — 500–2500 € [10], що свідчить про спекулятивний підхід до формування цін на тлі фінансових можливостей та необізнаності покупців. В нашій країні аналітичні дані про ціни на ринку декоративних рослин вкрай обмежені.

Мета досліджень — оцінити перспективи зростання виробництва декоративних культур на основі аналізу технологічних та економічних передумов.

Матеріали і методи досліджень. У роботі проаналізовано базу інформаційних даних щодо відпускних цін 2016–2017 рр. провідних розсадників України на декоративні рослини. До аналізу також долучено деякі результати селекційних і технологічних досліджень 2014–2017 рр. у колекційному фонді декоративних рослин Прилуцької дослідної станції. Для проведення окремих дослідів технологічного та селекційного напрямку використано загальноприйняті методи культури польових і лабораторних дослідів.

Результати досліджень. Нами розраховано фактичну собівартість вирощування троянд на зріз у теплицях (табл. 1). Вона становить близько 14 грн за квітку і в її структурі понад 68% припадає на опалення, що повністю підтверджує потребу вживання організаційних заходів з його економії. Водночас витрати на оплату праці порівняно із західноєвропейськими розсадниками є досить помірними.

За даними літератури, на собівартість декоративних рослин помітно впливають, окрім

наведених, інші чинники, серед них застосовані технології та опосередковано — селекційні роботи, пов'язані із декоративністю рослин як елементом їх ринкової вартості. Для оцінки цих чинників на колекційних ділянках Прилуцької дослідної станції, де вирощують троянди (225 сортів), ірис (220), лілійники (119), рододендрони (50), канни (40), хости (31), ломеніс і бузок (по 20 сортів) проводять роботи зі створення нових сортів, адаптованих до умов Лівобережного Полісся та конкурентних кращим зразкам за ознаками декоративності. Завдяки цьому за останні 4 роки створено 2 сорти лілійнику, по 1 — канни та ірисів, у сортовивченні на різних етапах знаходяться квіти інших гібридних форм. Паралельно проводять досліді із оптимізації режимів розмноження перспективних видів і сортів рослин, із використанням стимуляторів росту й вкорінення. Зокрема для туї західної та ялівцю звичайного доведено ефективність використання для розмноження здерев'янілих живців, укорінення яких становить відповідно 82 та 84% за використання стимуляторів фумар та янтарна кислота. 100% вкорінення досягнуто для деяких листопадних видів рододендрону — *Rhododendron Knapp Hill hybrid 'Fabiola'*, *'Golden Sunset'*, *Rhododendron yedonense*, *R.obtusum 'Red'*, *'Geisha purple'*, вічнозеленого сорту *R. hybrid 'Cardine'*; 67% — *R.caucasum 'Cunningham's white'*. Для інших видів рододендрону з укоріненням до 20% роботи з оптимізації процесу тривають.

Вітчизняні сорти декоративних квіткових рослин поки що займають невелику нішу на ринку продажу, де домінують зарубіжні сорти та технології з наведеними вище елементами. Найвищі ціни на ньому закономірно належать декоративним деревним культурам (табл. 2).

За винятком катальпи, ціна якої, найімовірніше, відображає підвищений попит, ціни на основні види декоративних дерев досить близькі, особливо в контейнерах. Зазначимо, що у зарубіжних розсадниках ціна на аналогічну продукцію у відкритому ґрунті значно вища; за курсом долара вона становить 4900–11500 грн. Водночас ціна зарубіжної продукції у контейнерах близька до вітчизняної — 200–490 грн, що свідчить про високу вартість зайнятої під вирощування культур землі.

Подібна тенденція характерна і для декоративних кущів (табл. 3). За винятком ялівців, різноманіття та підвищений попит на які

1. Структура витрат на вирощування троянд на зріз

Складники витрат	Витрати на 1000 шт., грн	% від загальних витрат
Оплата праці	2451,0	16,8
Нарахування	850,0	6,3
Допоміжні матеріали	210,0	1,4
Опалення	9800,0	68,5
Виробничі витрати	500,0	3,5
Інші витрати	500,0	3,5
Разом	14311,0	100,0

2. Ціни українських розсадників на декоративні дерева, грн

Культура	Відкритий ґрунт		Контейнер (3 л)
	Школа 3	Крупноміри	
Береза, види	245–270	Від 1800	325
Клени, види	155–300	» 600	155–410
Катальпа бігніонієвидна	350–715	» 3000	130–190
Сосни, види	150–450	» 1090	95–185
Ялини, види	140–410	» 1720	60–160
Туя західна	180–270	» 600	48–153

зумовлюють широкий діапазон цін, ціна на інші культури відкритого ґрунту близька; те саме характерне для контейнерів, крім бруслини. Аналогічна контейнерна продукція зарубіжних розсадників за курсом долара до гривні 26 реалізується по 350–400 грн, крім бузку, низький попит на який відобразився на ціні — близько 80 грн. Отже, діючі ціни українських розсадників на деревні і кущові декоративні культури зумовлюють їх домінування на ринку. Подібна ситуація склалася і щодо багаторічних трав'янистих культур і газонних трав; ціна останніх у наших виробників становить 50–95 грн за 1 кг, що удвічі нижче за імпортні аналоги. Ціна багаторічників у відкритому ґрунті становить 12–14 грн за одиницю, популярної хости — 32 грн; водночас така сама продукція у контейнерах значно дорожча — 39–72 грн, що, можливо, компенсується її високою якістю. Досить цікава ситуація склалася щодо цін на зріз квітів (табл. 4).

Ціни вітчизняних розсадників на найпопулярнішу серед зрізів троянду в більшості стали нижчими за імпорт, що зумовлює високу конкурентність цього продукту на ринку. Фактично така сама ситуація і щодо тюльпанів, тоді як

3. Ціни українських розсадників на декоративні кущі, грн

Культура	Школа 2	Контейнер (3 л)
Бруслина Форчуна	39–70	270–450
Бузок сортовий	24–113	69–127
Самшит вічнозелений	45–140	99–160
Ялівець, види	185–490	60–189

4. Ціни на зрізані квіти, грн

Культура	Вітчизняні розсадники	Імпорт, у т.ч. гуртовий перепродаж
Троянда	6,0–18,0	12,3–28,0
Тюльпан	6,5–14,0	12,0
Гвоздика	5,0	5,0
Хризантема дрібноквіткова	3,0–16,5*	2,0–5,0

*Гілка з кількома квітками.

ціни на гвоздики зрівнялися, а імпортна хризантема поки що за ціною привабливіша.

На відміну від зрізаних квітів, бульби та цибулини декоративних рослин (тюльпанів, нарцисів, гіацинтів та ін.) залишаються на нашому ринку виключно імпортованими, в основному з Нідерландів. Пропозиції вітчизняних фірм з їх перепродажу навесні 2017 р. становили (за 1 шт.): тюльпан — 6,6–19 грн, жоржина — 12–20, азійська лілія — 8–14, гіацинт — 12–39, нарцис — 5,3–9,3 грн.

Загальний баланс роздрібною торгівлі квітковою декоративною продукцією в Україні у 2016 р. становив 51%: 49% — на користь вітчизняної продукції, за сумарного об'єму реалізації понад 530 млн грн. Характерною відмінністю цього результату є те, що практично третина продажу декоративної рослинної продукції припала на Київ та Київську обл., що свідчить про вищу купівельну спроможність населення цього регіону. Що стосується інших областей, то по 6–8% загальної реалізації продукції припадає ще на 5 областей — Дніпропетровську, Харківську, Львівську, Одеську та Донецьку (третина від

5. Експорт декоративних рослин з України у 2016 р.

Товар	Країна-імпортер	Вартість товару, тис. \$
Кущі троянд	Польща	23,0
	Інші країни ЄС	3,5
Інші деревні культури	Молдова	807,3
	Росія	459,6
	Білорусь	281,1
	Польща	270,7
Зріз троянд	Білорусь	407,4
	Польща	585,4
	Нідерланди	168,8

загального). Останню третину квіткової декоративної продукції реалізовано в інших областях країни, де наявним є потенціал зростання продажу зі зростанням доходів населення.

Наявні технологічні можливості та економічне підґрунтя вітчизняного рослинництва декоративних культур нині склалися так, що воно поступово стає конкурентоспроможним щодо аналогічної імпортової продукції та повільно витісняє її з внутрішнього ринку. Підтвердженням такої тенденції є ще один показник — експорт декоративних рослин з України до інших країн (табл. 5). З 2014 р. експорт цього товару з нашої країни взагалі не відбувся. Іншим цікавим фактом є те, що, крім колишніх традиційних партнерів України в цьому сегменті економічної діяльності (Російської Федерації,

Білорусі, Молдови), чи не вперше вітчизняні декоративні рослини експортовано до Польщі та навіть до Нідерландів. Звичайно, це відбулося в основному за рахунок відпускних цін на продукцію — за розрахунками, середня ціна зрізу троянд до Білорусі становила 0,48 €, до Польщі — 0,4, тоді як до Нідерландів — тільки 0,29 €. Проте і ця ціна, очевидно, влаштовує вітчизняних виробників, якщо взяти до уваги наведені вище ціни на цей продукт на внутрішньому ринку та фактичну відсутність податку на додану вартість у разі експорту. Загалом у 2016 р. експортовано декоративних культур на суму близько 3 млн доларів, порівняно з імпортом цей показник від'ємний, але головним є сам факт відновлення експорту та його географія.

Висновки

Більшість вітчизняних розсадників, які з початку 2000-х років активно засвоювали зарубіжний досвід виробництва декоративних культур, виявилися готовими до економічної кризи 2014–2015 рр. у технологічному та організаційному плані, завдяки чому в 2016 р. відбулося помітне заміщення імпортованої продукції власною. Нині вітчизняна продукція за її вартістю значною

мірою є конкурентоспроможною щодо імпортової, про що свідчать зокрема показники її експорту. Науковці активно працюють як над технологічними аспектами розмноження декоративних рослин, так і в плані селекційної роботи зі створення сортів, адаптованих до місцевих умов та конкурентних кращим зарубіжним аналогам за показниками декоративності.

Бібліографія

1. Єжов В.М. Ринок декоративних рослин України в умовах сучасної економічної кризи/ В.М. Єжов, О.П. Литовченко//Вісник аграрної науки. — 2016. — № 12. — С. 20–24.
2. Гречаник Р.М. Вплив регуляторів росту на схожість насіння сосни звичайної/Р.М. Гречаник, Л.О. Гула, В.Ю. Тбур//Вісн. НЛТУ. — 2014. — 24(9). — С. 41–45.
3. Al Malki A.A. Influence of auxin and cytokinin on *in vitro* multiplication of *Ficus anastasioi*/A.A. Al Malki, K.M.S. Elneer//African J. Biotechnology. — 2010. — 9(5). — P. 635–639.
4. Тищенко К.Ю. Стимулятори росту растенний оксанового ряда/К.Ю. Тищенко, Ю.А. Шевелева//2-я межд. студ. конф., Новосибирск, 2015. — МНСХ–2015: Сельское хозяйство. — С. 43.
5. Вплив суперабсорбентів на укорінення живців і ріст живцевих саджанців чорних тополь/Я.Д. Фучило, М.В. Сбитка, В.М. Літвін, О.Я. Фучило//Лісництво і агроеліорація. — Х.: Укр НДІЛГА, 2009. — 116. — С. 153–157.
6. Кушнір Г.П. Мікроклональне розмноження рослин. Теорія і практика/Г.П. Кушнір, В.В. Сарницька. — К.: Наук. думка, 2005. — 272 с.
7. Tomaszewska–Sowa M. Environmental and ecological aspects of cultivation of selected energy and herbal plants propagated by *in vitro* culture/M. Tomaszewska–Sowa, A. Figas//Infrastruktura i ekologia terenow wiejskich. — 2014. — 4(3). — P. 1457–1465.
8. Эффективность производства материалов можжевельника в зависимости от вида исходного материала/А.В. Проворченко, С.А. Бирюков, Ю.В. Седина, О.А. Проворченко//Научн. журн. Кубанского ГАУ. — 2013. — 93(9). — С. 91–94.
9. Небиков М.В. Економічна ефективність вирощування садивного матеріалу представників роду *Crataegus* L. з використанням біотехнологічної ланки/М.В. Небиков, Л.В. Циганенко//Автохтонні та інтродуковані рослини. — 2013. — С. 105–107.
10. Кетнер И.А. Структура и значение российского рынка декоративных растений в ассортиментном разрезе питомников/И.А. Кетнер//Вектор науки ТГУ. Серия: экономика и управление. — 2013. — 1(12). — С. 66–69.

Надійшла 25.07.2017.